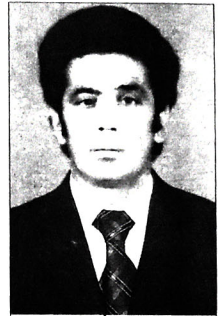

Burada babam yaşamışdı

(Soyqırımı tariximizdən)

Qərbi Azərbaycandan, hazırda "Ermənistan" adlanan torpaqlardan XX əsrin sonlarında soydaşlarımızın silah gücünə qovulmasından illər beləcə ötür...

Mürsel İRƏVANLI,
Yazıçı-publisist

Bu məlum faktları rus yazıçısı və tədqiqatçılarından bəziləri də təsdiq etmişdirlər. Məsələn, A.Qriboyedov, N.Şavrov, V.Veliçko, I.Şopen və başqaları öz əsərlərində dəfələrlə sübut etmişlər ki, Qərbi Azərbaycan ərazisində yaşayan ermənilər aborigen deyil, gəlmə xalqdır...

Bu ifadəyə hansısa Qərb ədəbiyyatlarından birində təsadüf etmişəm: "Adamın əlindən damladamla, qətrə-qətrə qazanacağı pulunu da alsınlar, lap elə külli var-dövlətini də, təkçə inamına, heysiyyətinə, ələlxüsus mənəviyyətinə dünyasına toxunmasınlar. Onda dirçəlməyə, həyat sürməyə nə var ki?"

Bir neçə günün zaman kəsiyində boya-başa çatdığı obanı, kəndini, şəhərini zür gürçün əlindən qoparıb çıxarsalar, onda necə? Əllikcə yerindən oynadıb atsalar, yurd-yuvanı oda qalayıb xarabazara çevirsələr, onların mazar daşlarını gözün baxa-baxa parça-tikə edib təhqirə məruz qoysalar necə? Düzüm çatarmı, ömür təb gətirəmi bunaf

(Əvvəlki ötən sayımızda)

Görkəmli türk tarixçisi, filsof və ədəbiyyatşünas alim Övliya Çələbi özünün 1647-ci ildə tamamladığı "Siyasətnamə" əsərində göstərir: "İstər keçmişdə, istərsə də bizim zamanədə İrəvan və onun ətraf əraziləri islam hökmrənliyinə tabe olub, necə yüzilliklərdir ki, bu torpaqlarda oğuz-türk tayfaları həyat sürür". Bu məlum həqiqətlər islam dinindən olmayan tarixi şəxsiyyətlər tərəfindən də dəfələrlə isbat olunmuş və onlar öz əsərlərində bunu bir daha cəmiyyətə çatdırmışlar. Məsələn, XVII əsrdə yaşamış fransız tədqiqatçısı Yezut Monyenin qələmə aldığı "Xalqların taleyi" əsərində (Marsel, 1679-cu il, 334 səh. fransız dilində) göstərir ki, "...Mən Qafqasıyaya səyahət zamanı burada olan kənd və şəhərlərin çoxunu gəzib, doulaşdım. Hər yerdə mənə "xoş gəldin" - deyər türkçə salamlayırdılar. Belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, bu diyarda yaşayan əhalinin 90% türk mənşəlidir..."

Nə qədər qəribə de olsa bəzi erməni tarixçiləri də bu məlum həqiqəti etiraf etməyər bir növ məcbur olmuşlar. Tarix elmləri doktoru, akademik Q.İonesyan "XVII əsrdə erməni-rus münasibətləri" 2 cildlik kitabında (əsrin sonuncu cildi 1966-cı ildə İrəvanda "Luys" nəşriyyatı tərəfindən buraxıl-

mışdır) göstərir ki, "...İrəvan xanlığı və ona tabe olan mahalları idarə olunmasına türk nabitləri başçılıq edirdilər" (2-ci cild, səh.64).

Bu məlum faktları rus yazıçısı və tədqiqatçılarından bəziləri də təsdiq etmişdirlər. Məsələn, A.Qriboyedov, N.Şavrov, V.Veliçko, I.Şopen və başqaları öz əsərlərində dəfələrlə sübut etmişlər ki, Qərbi Azərbaycanda yaşayan ermənilər aborigen deyil, gəlmə xalqdır. A.Qriboyedov 1828-ci ildə yazdığı "İrandan ermənilərin bizim vilayətlərə (Rusiya ərazisinə) köçürülməsi Haqqında qeyd" xatirə əsərində (Qriboyedov A.S. Seçilmiş əsərləri, Moskva, Pravda nəşriyyatı 1971-ci il səh. 339-341) göstərir ki, "...ermənilər əsas etibarilə ilə müsəlman əhalisinin mülkədar torpaqlarında yerləşdirilmişdir. Yaxda hələ buna yol vermək olardı, çünki, torpaqların əsl sahibləri müsəlmanların əksəriyyəti yaylaqlara çıxır və başqa dindən olan

laydan yazılı surətdə xahiş etmişlər ki, onların ilk vaxtlar üçün müvəqqəti yerləşdirildiyi yerdə qalmasına icazə verilsin. Bu xahişə müsbət rəzılıq alınmışdır. Biz onunla (Knyaz Arqutunuski - Moldovadan olan menşecə erməni Konstantin Arqutyan nəzərdə tutulur. Həmin şəxs Rusiya nümayəndəsi kimi Türkmənçay müqaviləsinə imza atmışdır M-I) götür-oy edtik, düşüncü-başındıq, mü-

Erməni ədəbiyyatşünas alimi Manuk Abeğyan ötən əsrin 80-ci illərində İrəvanda nəşr etdiyi 416 səhifəlik Erməni ədəbiyyatı tarixi kitabının giriş hissəsində birmənalı şəkildə yazır: "...Erməni xalqının esli ne dir, necə və ne vaxt, haradan və hansı yollarla buraya gəlib, Erməni olmadın əvvəl və sonrakı mərhələlərdə hansı etnik tayfalarla əlaqədə olub, onun dilinə, adət-ənənəsinə,

Yazının bir yerində qeyd etdiyimiz kimi tarixin təkərriri hərəkətdə Azərbaycan torpaqları da əldən ələ keçirdi. Nadir şah qətlə yetirildikdən sonra (1747-ci il) mərkəzin nüfuzu zəiflədi və bu torpaqlarda müxtəlif xanlıqlar meydana çıxdı. Xanlıqlar dövründə İrəvanın daha da genişləndirilib inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir...

gəlmələrlə əz unsüyyətdə olurlar. Köçüb gələnlərin isə yeri dənizqaldır və müsəlman əhalini sıxışdırırlar. Müsəlmanlar heç narazılıq edirlər, özü də çox ciddi şəkildə. Bu yerlərin vilayət reisi deyir ki: - Yeni köçüb gələn ermənilərin böyük bir hissəsini gədikləri yərə, Arazın cənub hissəsinə köçürmək istədi, lakin, erməni nümayəndələri əlahəzret İ. Niko-

səlmanlara necə başa salaçaq ki, onların indiki çətinliyi müvəqqətidir, çox çəkməyəcəkdir, belə bir narahətçilik üçün heç bir əsas yoxdur ki, ermənilər müvəqqəti olaraq buraxıldığı torpaqları həmişəlik ələ keçirib orada qalmaqacaqlar. Ermənilərin özləri də özləri barədə çox gözəl fikirlər söyləyib, hansı yuvanın quşu olduqlarını göstərməyə məcbur olublar.

etnik tərkibinə kimi necə təsir göstərib? Əlimizdə bütün bunları sübuta yetirən aydın və dəqiqi dəlillər hələlik yoxdur". Bu da erməni aliminin etirafı.

Yazının bir yerində qeyd etdiyimiz kimi tarixin təkərriri hərəkətdə Azərbaycan torpaqları da əldən ələ keçirdi. Nadir şah qətlə yetirildikdən sonra (1747-ci il) mərkəzin nüfuzu zəiflədi və bu torpaqlarda müxtəlif xanlıqlar meydana çıxdı. Xanlıqlar dövründə İrəvanın daha da genişləndirilib inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Hüseyynli xan Qacarın hakimiyyəti dövründə (1746-1783-cü illər) ermənləri yaraşığı Azərbaycan məmurlığı və incəsənətinin ən uğurlu sintezi olan Qafqazda nadir in-

ci sayılan Sərdar sarayının təməli qoyulmuşdur. Görkəmli Azərbaycan memarı Mirzə Cəfər Xoylu tərəfindən inşa edilən bu bina Zəngi çayının sahilində Təpəbaşı məhəlləsində salınmışdır. 1918-ci ildə bu nadir sənət incisi ermənilər tərəfindən dağıdılaraq viranə qoyulmuşdur. 1679-cu ildə baş verən güclü zəlzələ İrəvan şəhərini yerlə-yeksan etmiş, önlənlər qalanlarda çox olmuşdur. Şəhəri yenidən dirçəlmək üçün Bərdə, Zəyəm, Tabriz, Maragə, Gəncə və Naxçıvandan ustalar dəvət olunmuşdur. Yenidən dirçələn şəhərin bütün mikrotoponimləri əvvəlki adlarını qoruyub saxlamışdır. Ötən əsrin 70-80-ci illərində də şəhərin Şiləçi, Sabunçu, Boyaçaçı, Toxmaç, Müxəmməttəpə, Tapəbaşı, Dəmirbulaç, Baxçalar, Yoncalıç, Bittilər, Börkçü, Gədərçay, Xanlar, Kərpüçulağı və sair məhəllələri, Gürcü, Culla, Sərdar, Tağılı, Sulu, Hacı, Kömürçü, Əşşar, Şeyxülislam və sair karvansarayları, Gədərçay, Qırxbulaç, Gərniçay, Zəngi, Mamurçay, Abi Həyat çayı və onlarca bulaq öz adlarını xalqın dilində yaşatmışdır. Bəli, XX əsrin son mərhələsi xalqımızın taleyinə yenidən kölgə saldı. Rus şovinizmləri və erməni daşnaklarının əlbirliyi, işbirliyi nəticəsində Qərbi Azərbaycan torpaqları "Türksüz"ləşdirilib, minlərlə insanın ömrünə vaxtsız nöqtə qoyuldu. Böyük Azərbaycanın tarixi və mədəniyyətində anaoloqu olmayan, bəşəriyyətə necə-necə tanınmış alim, ziyalı, ədib, musiqiçi, həkim və siyasi xadim bəxş etmiş qədimdən də qədim oğuz yurdu İrəvan bax beləcə türksüz "Yerevan" oldu. Bu şəhərin yenidən türk İrəvanı olması isə bizim qeyd-ritimizin oyanmasından çox asılıdır.